

Szabadság-e a keresztyén szabadság?

JTF 986

Lezárási dátum: 2014. aug. 9.

Tartalom

Bevezető.....	2
1. A szabadság állapota	4
2. Szabad vagyok, de mégsem?.....	7
a) Első kitétel – Gal 5,13	8
b) Második kitétel – Gal 5,14	10
c) Harmadik kitétel – Gal 5,15	12
3. A szabadság valósága.....	13
Összegzés	19
Irodalomjegyzék.....	21

Bevezető

Addig vagyok szabad, amíg szabadságommal nem korlátozom mások szabadságát – hangzik a már szinte közhelynek tűnő, de mégis normatív jelleggel bíró kijelentés. Önmagában ez a gondolat is ellentmondó, hiszen az egyéni szabadságnak ezek szerint határai, korlátai vannak. A szabadságnak feltételeznie kellene egy minden akadályt elhárító, önkényes szabad akaratot. Akkor szabad az ember, ha mindentől és mindenkitől független életvitelt folytat egy olyan világban, amelyet saját maga teremt meg, épít fel és rombol le, alakít, rendez és változtat.

A Szent Ágoston által kimondott híres igazság így hangzik: „Szeress, és tégy, amit akarsz”. Bár sok igazság van ebben a kijelentésben is, mégis egy kicsit sántít, amennyiben a szabadság egyik meghatározásaként vagy értelmezéseként alkalmazzuk. A szeretet azt feltételezi, hogy embertársaim igényeit figyelembe veszem. Azaz úgy szeretem, hogy ráfigyelek, és őt bizonyos szempontból előtérbe helyezem. A szeretet általi szabadság tehát ugyanoda vezet, mint ahonnan elindultunk.

Napjaink egyik legolvasottabb írója, Paulo Coelho, egész lényegre törően a következő módon fogalmazza meg a szabadság elvét: „Abszolút szabadság nem létezik, helyette csak a választás szabadsága létezik, vagyis az, hogy magunk választjuk ki, mi mellett kötelezzük el magunkat.” Ezzel Coelho kimond egy lényeges dolgot. Az a fajta szabadság, amit ideális körülmények között képzel el az ember, tulajdonképpen nem létezik, mert mindig szolgálja annak a döntéshelyzetnek, amiben választania kell. Éppen ezért csupán a választás lehetősége az, ami rajta áll. A választásnak pedig mindig ára van. Bármilyen szabadságról legyen is szó, az mindig kötelességgel, áldozattal, lemondással, korlátokkal jár. A szabadság tehát mindig viszonylagos. A kérdés ott merül fel, hogy megelégszik-e az ember azzal, amit választott. A szabadságnak ilyenformán abban van a kulcsa, hogy döntés után az egyén belenyugodhat, és szabadon teheti azt, ami mellett döntött.

Keresztyénekként a Szentírásból kell megalapoznunk és meghatározunk szabadságunkat. Pál apostolnak a szabadság kérdéséről szóló legrészletesebb leírása a Galata-levél 5. fejezetében található. Éppen ezért jelen dolgozatban szigorúan csak a Galata-levél kontextusában kívánjuk tárgyalni a keresztyén szabadság problematikáját. Bár a kérdés egyszerűnek tűnik a fent említett fejezet felületes olvasásakor, miszerint Krisztusban szabadok vagyunk, a látszat ellenére mégis sok feszültséget hordoz magában. Ezt tapasztalja a keresztyén ember is, aki Isten szabad fiának tekinti magát, mégis érzi, hogy szabadságának esetről-esetre feltételei és korlátai vannak. Olyan helyzetekről van szó, amikor a hívő ember

úgy érzi, hogy meg kell felelnie Isten elvárásainak, törvényeinek és parancsolatainak. Felmerül tehát a kérdés: szabadok vagyunk-e egyáltalán?

A Galata 5,1 tételesen kimondja, hogy Krisztus szabadságra szabadított meg minket, ennél fogva ebben az állapotban nem számít semmi, csak a szeretet által munkálkodó hit (5,6). Arra azonban nagyon is figyelni kell, hogy szeretetben szolgáljunk egymásnak (5,13) – hívja fel figyelmünket az apostol. Hogyan fér tehát össze szabadság és a szolgálat? Egyértelmű, hogy ebben az esetben sem beszélhetünk abszolút szabadságról, mert a keresztyén szabadság is maga után von bizonyos feltételeket, kötelelességeket, amint az kiderül az 5. fejezet további verseiből. Kérdés az, hogyan oldja fel Pál apostol ezt a problémakört a galáciabeliek helyzetében?

Jelen dolgozatunkban ezekre a kérdésekre keressük a választ. Az első fejezetben a keresztyén szabadság jellegét, milyenségét vizsgáljuk, a második fejezetben a keresztyén szabadság határait, feltételeit, kitételeit vesszük szemügyre, a harmadik fejezetben pedig a keresztyén szabadság mindennapi megéléséről szólunk, vagyis arról, hogyan éljük meg keresztyénekként azt a szabadságot, amelyre Isten elhívott bennünket, és hogyan valósul ez meg a mindennapi életünkben.

1. A szabadság állapota

A Galata-levélben Pál apostol azért harcol, hogy újból Krisztusra irányítsa a gyülekezeti tagok figyelmét. Bár olyan Krisztusban hívőkről van szó, akik már megtapasztalták a Lelket az ige meghallásából származó hit alapján (3,2) és megélték a Krisztusban kapott szabadságot is (5,1), most mégis vágnak, a zsidó hagyományokhoz híven, a törvény megtartására (4,9–10). A tévtanítók tevékenysége folytán az a kérdés merül fel bennük, hogy mi alapján mondhatják magukat Ábrahám fiainak, s így megigazultaknak, ha nincs semmilyen kapcsolópont, ami őket a választott néphez kötné. Pál ennek függvényében a galáciabeliekhez intézett levelében két lényeges pontra tér ki. Az egyik az, hogy a megigazulásukat ne Ábrahámban keressék, hanem az ő magvában, aki Jézus Krisztus. A másik pedig az, hogy a törvény és a test rabsága alóli felszabadítást, azaz a Krisztusban kapott szabadságot nehogyan vegyék, hanem annál inkább érezzék meg annak igazi lényegét. Ugyanis a törvény alatt lenni átkot (3,10), szolgaságot (4,24), kötelességet (5,3), a Krisztustól való elszakadást és kegyelemből való kiesést (5,4) jelent. A Krisztusban kapott szabadság pedig egy olyan ajándék a Léleknek, amit csak azok tapasztalhatnak meg, akik Krisztusban vannak, Krisztus pedig öbennük. Pál ezt így foglalja össze: „Krisztussal együtt keresztre vagyok feszítve: többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem” (2,20a).

A szabadságnak, amint már említettük, az egyik lényeges vonása az, hogy Krisztus a törvénytől való szabadságra szabadította fel a galáciabelieket (5,1). Ugyanakkor számukra a szabadság azt is jelentette, hogy az igazi szabadság iránti emberi vágyuk valósággá lett. Számukra a szabadság nem csak egy teológiai fogalom volt, hanem tapasztalati tény. Ők valóban megélték azt, hogy szabadok a jelenvaló gonosz világtól, annak társadalmi, vallási és kulturális törvényeitől és konvencióitól. Bizonyára a tévtanítók tanítása (ti. a *törvény megtartása*), illetve a *test vágyai* voltak azok a dolgok, amelyek megzavarták a galáciabelieket a Krisztusban kapott szabadság dolgában. Mivel önmaguktól nem voltak képesek megállni a zsidózó keresztyénekkel szemben, ezért könnyebb megoldásnak tűnhetett az általuk felkínált lehetőség, a körülmetélkedés és a Tórához való igazodás.¹

A másik lényeges vonás, sajátosság pedig az, hogy a Krisztus által elnyert szabadság lelki szabadság² (5,5). A krisztusi evangélium szerint senki sem szabad addig, amíg Krisztus

¹ Betz, H. D.: *Galatians: A commentary on Paul's letter to the churches in Galatia*. In: *Hermeneia – a critical and historical commentary on the Bible* (3), Fortress Press, Philadelphia 1979, 28–29.

² Dunn ezt *teológiai szabadságnak* nevezi, amelyben a galáciabeliek megláthatták azt, hogy egyes dolgok fontosabbak – így például a *hit elegendősége*. In: Dunn, J. D. G.: *The Theology of Paul's Letter to the Galatians*, Cambridge University Press, Cambridge 1993, 98.

őt meg nem szabadítja a bűn, sőt, a törvény átkától, terhétől. Pál azt mondja a galáciabelieknek, hogy ti, testvéreim erre a szabadságra vagytok elhívva (5,13a). De erre a szabadságra volt elhívva ő maga is Krisztus kegyelme által (1,15).

A szabadság tehát, amelyet ők átéltek, a Krisztus által megszerzett és Krisztusban lévő szabadság (1,4; 4,5; 5,1.13), vagy másképpen fogalmazva a Lélek által szavatolt és fenntartott szabadság volt, amely Krisztus Lelkével azonos (4,6). Ez a fajta szabadság azért nem érthető a tévtanítók számára, mert nekik nem volt megadva soha az a lehetőség, bár egy rövid időre is, hogy átéljék a szabadság létét. Ha más nem is, de a törvény mindig is ott volt a vállukon, ami néhol akadályt, korlátot jelentett. Ugyanakkor számukra ez a fajta szabadság veszélyes állapot, mert semmi sem védi őket. Véleményük szerint, ha hiányzik a védelem, akkor az ember képtelen megállni ebben a gonosz világban. Így ez a szabadság náluk szabadosságot jelent, amelyben az ember ki van téve a gonosz támadásainak. De Pál számára ez a lelki szabadság egy Krisztustól jövő ajándék. Olyan ajándék viszont, amely nem garantált, ti. – Betz szerint³ – csak akkor és addig létezik ez a szabadság, amíg az ember benne él abban. A szabadság tehát feladatként is adatott, amely nem más, mint maga a szabadság megőrzése.

De hogyan lehet megőrizni ezt a szabadságot? Pál szerint csak azok őrizhetik meg, akik már maguk is szabadok. A galáciabeliek esetében a szabadság megőrzése is csak úgy történhet, ahogyan azt el is nyerték, ti. Krisztus kegyelme és a Lélek munkája által. Azok, akik a Lélek által lettek szabaddá, csak úgy őrizhetik meg azt, ha a „Lélek szerint járnak”, „vezeti őket a Lélek” és „követik a Lelket”.⁴

Ezek szerint a Krisztusban kapott szabadságnak is vannak feltételei. Pál két olyan korlátozást adja meg a keresztyén szabadságnak, amely egyrészt segíti a még testben élő megigazultat, hogy szabadsága ne változzon át szabadosságba, másrészt pedig segíti az egyént, hogy megálljon a közösségben is úgy, hogy míg szabadon él, ne ártsen annak a közösségnek, amelynek tagja.⁵ Mindkét korlátozás a szeretetben megy végbe, de mindegyiknek más-más a célja. Az első esetben a szeretet azért segít, hogy a szabadságában a hívó a test vágyait tudja a felebarát irányába fordítani szolgálván szeretet által neki. Ezzel sikerül leküzdenie a testiségét és egyúttal a közösség hasznára is van. A második esetben pedig a szeretet abban mérce, hogy a tag kellő módon tudjon igazodni a közösséghez, és

³ Betz, H. D.: *Galatians*, 32.

⁴ Uo. 32.

⁵ Dunn, J. D. G.: *The Theology of Paul the Apostle*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 1998, 659.

fordítva, a közösség is elég figyelmet tudjon fordítani minden egyes tagra. A közösség ugyanis individuális egyénekből áll, akiknek azon belül mind-mind más a feladatuk.

2. Szabad vagyok, de mégsem?

Pál apostol meg volt győződve afelől, hogy ez a lelki szabadság „igazi szabadság” a keresztyén ember számára. Több dolog is utal Pál magabiztosságára: egyrészt az, hogy a Galata-levélben végig felsejlik az a gondolat, hogy ő már megtapasztalta a Lelket és részesedett annak ajándékaiban. A 3,2–5-ből pedig kiderül, hogy ugyanez elmondható a galáciabeliekről is. Másrészt pedig Pál minden bizonnyal úgy élte meg az ő megigazulását, mint aki megszabadult a törvény terheitől azáltal, hogy Krisztus benne él. Az 5. fejezetben kicsúcsosodó, de az egész levél háttérében meghúzódó szabadság gondolata pedig arról tesz bizonyosságot, hogy ez tényleg egy olyan állapot a Krisztusban bízó ember számára, amiből lehetetlenség „újra a szolgaság igájába fogni” (5,1).

Pál szerint a szabadság valóban megélhető szabadság. Az ő értelmezésében viszont olyan következményei vannak a Krisztusban kapott szabadságnak, amiket szinte parancsként állít a galáták elé. Kifejti, hogy ha meg akarnak maradni a szabadságban, akkor vannak bizonyos kitételek, amiket feltétlenül meg kell tartaniuk. Mindenesetre Pál tudtukra adja a galáciabelieknek, hogy Isten ebben sem hagyja magára az ő híveit, mert elküldi az ő Fiának Lelkét, aki majd kimunkálja bennük a szabadság elnyeréséhez szükséges feltételeket.⁶

A kedvezőtlen következményekre figyelmeztető intelmekről az 5,13–15-ben olvashatunk. Három intelmet sorol fel az apostol, amire a galáciabelieknek oda kell figyelniük. A szabadság gondolata felől közelítve ezt a következőképpen fogalmazhatjuk meg: a szabadság nem arra adatott, hogy „ürügy legyen a testnek” (13. vers), hogy semmibe vegyék, és figyelmen kívül hagyják a törvényt (14. vers), vagy, hogy a felebarát ellen vétkezzenek (15. vers), hanem épp ezek ellentétének a beteljesítésére. Arra adatott tehát, hogy megálljanak a test kívánságaival szemben, illetve, hogy betöltsék, teljességre juttassák a törvényt a szeretet parancsolata által. A szeretet parancsolata az, amelyben az egész törvény beteljesedik, s amely által a felebarát ellen sem fognak véteni, mert a szeretet parancsa minden helyzetre érvényes marad.

Még mielőtt azonban ezekre kitérünk külön-külön, nézzük meg azt, hogy miért volt minderre szükség. Mi az oka annak, hogy a keresztyén szabadságról kifejtett gondolatok végül etikai intelembe torkollanak?

A keresztyén létforma a Galata-levél egyik központi gondolata. Ennek kihangsúlyozása azt bizonyítja, hogy a morális felelősség alapmotívum a páli hit-

⁶ Ide kapcsolódóan lásd a következő fejezetet.

evangéliumban.⁷ Bár a törvény korlátozza, megfékezi, kordában tartja az emberi magatartást, Pál mégis kijelenti, hogy a keresztyéneknek lehetetlen a törvény alatt élniük, mivel a törvény cselekedeteiből nem igazul meg egy test sem (2,16; 5,2–4). Sokan ezt úgy látták, hogy Pál evangéliuma bármiféle erkölcsi korlátozástól mentes. A Galata-levél viszont éppen ennek az ellenkezőjét bizonyítja, és ez az ellenséges helyzet kívánja meg, hogy az ellenfelek leszerelésére és a galáciabeli keresztyének megnyugtatóására is gondolva Pál bebizonyítsa: a hit általi megigazulás nem vezet erkölcsi lazasághoz vagy zülléshez. Bár a keresztyének szabadok egy törvény által megszabott élettől, az ő szabadságuk abból a célból adatott, hogy elkötelezzék magukat egy másik törvény szolgálatára, ami a Krisztus törvénye (6,2), a szeretet által munkálkodó hit (5,6).

Ugyanakkor Pál a keresztyén élet következményének látja a törvény lényegét, jelentőségét. A törvény ugyanis céljához ér, beteljesedik ott, ahol a hit szeretet által munkálkodik, mert az egész törvény az egy igében teljesedik be: „szeresd felebarátodat, mint magadat” (5,14).⁸ Az apostol tehát nem egy olyan hitről, hit általi életről beszél, amelyben a törvény hiányából kifolyólag elmaradnak a cselekedetek, hanem épp egy olyanról, amely a gyakorlatban megmutatkozik a szeretet által (5,6). A keresztyén szeretetet pedig úgy határozza meg, mint önmagunk odaadását, odaszánását embertársaink szolgálatára: „szeretemben szolgáljatok egymásnak” (5,13). Ennek a kettőnek pedig egyértelmű következménye az, hogy ez nem a felebarát ellen megélt szabadság életvitele, hanem épp annak figyelembe vétele.

Amennyiben tehát teológiaiilag veszélyesnek vagy etikailag felelőtlennek tűnhetett Pál evangéliuma a keresztyén szabadságról, úgy az apostol épp arra kötelezi el magát, hogy a keresztyén szabadságban külön kihangsúlyozza a *keresztyén felelősséget*.⁹

Most pedig vegyük sorra és vizsgáljuk meg, hogy miben áll a keresztyén szabadság helyes értelmezésének három kitétele:

a) Első kitétel – Gal 5,13

A 13. vers kimondja, hogy a szabadság nem ürügy, ok a lazaságra vagy kicsapongó életvitelre. A szabadság nem azért szabadság, hogy a megigazult ember elkényeztesse a testét. A „kitétel” tehát egyértelmű: a szabadság ne menjen át szabadosságba. Pál ezt így fogalmazza

⁷ Longenecker, B.: Galatians. In: *The Cambridge Companion to St Paul*, edited by Dunn, J. D. G., Cambridge University Press, Cambridge 2003, 64–73.

⁸ Uo. 66.

⁹ Uo. 68.

meg: „csak a szabadság nehogy ürügy legyen a testnek, hanem szeretetben szolgáljatok egymásnak”.

Ezt a verset is, ugyanúgy, mint az 5,1-et azzal kezdi, hogy hangsúlyozza a keresztyén evangéliumra utaló jegyet, a szabadságot. Míg az 5,1-ben az ἡλευθέρωσεν aoristosban van, aktív formában, addig az 5,13a-ban az ἐκλήθητε szintén aoristosban, de már passivumban. Ez mindenképp jelzés értékű nekünk, ugyanis a szabadítást Isten végzi el bennünk, rajtunk. Ő az, aki megszabadít, és aki elhív bennünket a szabadságra.¹⁰ Mindkét versnek célja, amint azt Betz is megállapítja, hogy a Krisztus általi szabadítás és Isten hívása ugyanannak a megmentő folyamatnak a része.¹¹

Sok kérdés merült fel annak tekintetében, hogy milyen értelemben használja Pál a levélirodalomban amúgy is sokféleképpen használt σάρξ kifejezést. Longenecker szerint itt is, mint a parainézis egészében végig etikai kifejezésként használja (5,13–6,10).¹² Ezzel kapcsolatban fontos kérdés merül fel a *test* értelmezésében és fordításában. Nagyon sok bibliamagyarázó akként értelmezi az 5,13 alapján a *test* fogalmát, mint egy teljes mértékben gonosz testet. Azonban ez így nem felel meg annak a gondolatnak, amit Pál ezzel a szóval kíván kifejezni. Talán az egyik legmegfelelőbb kifejezés a „korrupt” vagy „bűnös természet” lenne, ami kifejezi az embernek azt a lényeges jellemzőjét, aspektusát, hogy a jelenlegi emberi állapot, a *test*¹³ ellentétben áll a Lélekkel.¹⁴ Pál úgy beszél a testről, mint a bűn foglyáról, és mint olyan úgy is cselekszik, ahogy a foglyul ejtő diktálja. Így olyan kívánságoknak enged, amelyek ellent mondanak a Léleknek és az ő munkájának. Tehát ha a szabadságban élő ember még mindig a testben él tovább, akkor ez potenciális veszélyt jelent rá nézve. Bár a teljes, végzetes rabságból a „test” már kiszabadult, azért még nagyon is kísérhető. Éppen ezért harcot kell vívni ellene. A Lélek harcol a test ellen, a keresztyén ember pedig arra hivatott, hogy a Léleknek engedve Lélek szerint járjon, és ne test szerint. Mindezt azért, hogy a keresztyén, a Krisztusban meglévő szabadságát ne arra fordítsa, visszaélve a kapott ajándékkal, hogy „ürügy legyen a testnek”, hanem feleljen a Léleknek. Pál

¹⁰ Longenecker, R. N.: *Galatians*. Word Biblical Commentary (1990), Word, Incorporated, Dallas 2002, 238.

¹¹ Betz, H. D.: *Galatians*, 271.

¹² Longenecker, R. N.: *Galatians*, 239.

¹³ Megjegyzendő, hogy a *test* kifejezés az Ószövetségben (בשר – *bāšār*) az emberi vagy állati fizikai testet jelentette. Amellett, hogy ritkán úgy jelenik meg, mint az esendő, tévedő ember, etikai értelemben, úgy, mint Pálnál, nem találkozunk a fogalommal. Mindazonáltal, a בשר , illetve a σάρξ Pál napjaiban válik egyre inkább divatosabbá annak etikai használatában. ld. Longenecker, R. N.: *Galatians*, 240.

¹⁴ Uo. 240.

arra hívja a gyülekezet tagjait, hogy mondjanak le az előbbiről és legyenek nyitottak az utóbbira.¹⁵

Az apostol – más szóval – arra hívja meg testvéreit, hogy szeretetben szolgáljanak egymásnak. Azaz a Krisztussal való meghalás (2,20; 5,24) magában hordoz etikai kötelezettséget. Efelől mind Pál, mind a zsidózók meg voltak győződve. A különbség a kivitelezés módjában volt. A judaisták számára a keresztyén köteleesség a mózesi törvények előtti meghajlást jelentette, amelyeket úgy értelmeztek, mint az Isten akaratának kifejezőit. Pál számára azonban a mások szolgálatában megnyilvánuló szeretetet, amelyet a Lélek alapoz meg és amely az ő vezetésével történik. Ezzel a gondolattal visszautal az 5,6-ra, illetve a 2,20-ra is.¹⁶

Az etikai kötelezettséget a felszólító módban lévő δουλεύετε (szolgálatok) adja meg. Az ige jelen idejű alakja egy teljes életre szóló folyamatról beszél. A szolgálat tehát egy életre szól. Mindenesetre a szolgálat és a szabadság ugyanabban a mondatban igazsággként és tételként egymás mellé állítva kissé paradoxnak tűnik. Betz szerint a kifejezéseknek ez az ellentéte minden bizonnyal szándékos. Egyértelműen utal arra, hogy a szabadság ismét elköteleződést jelent, ami viszont már szeretetben kell végbemenjen. Pál ezzel szembeállítja a törvény rabságából származó meghódolást, elnyomást és félelmet a másik rabsággal, ami a szabad és önkéntes szeretet cselekedete.¹⁷

b) Második kitétel – Gal 5,14

A második intelmet a 14. vers foglalja össze. Ebben Pál kimondja, hogy nem arra van a megigazultnak szabadsága, hogy semmibe vegye a törvényt, hanem sokkal inkább arra, hogy azt betöltse. Ő ugyanis idézi a 3Móz 19,18-at, amelyet úgy értelmez, mint az egész törvénynek egy rövid summáját: „szeresd felebarátodat, mint magadat”. Aki tehát ezt megtartja, az biztos lehet afelől, hogy teljesen a törvény lényegének megfelelően fog cselekedni, élni, eljárni minden olyan esetben, amikor a felebarát iránti szeretet vezeti tetteit. S ezt nem lehet másképp megtenni, mint egyedül a szeretet parancsa által.

A szakirodalomban viszont épp arról folyik a leghevesebb vita, hogy minek következtében írja most ezt itt Pál, ha már egyszer kimondta, hogy a törvény csupán nevelő volt Krisztusig (3,24). Lehetséges, hogy az apostol nem következetes? Hogyan dobhatja ki a törvényt úgy, hogy aztán egy adott ponton ismét megemlítsen és szóljon róla? A válaszadással

¹⁵ Longenecker, R. N.: *Galatians*, 240.

¹⁶ Uo. 240.

¹⁷ Betz, H. D.: *Galatians*, 274.

sokan próbálkoztak, ami előbb-utóbb számos lehetőséget eredményezett. Néhány bibliamagyarázó (Betz nyomán Westerholm, Longenecker, Barclay¹⁸) szerint, Pál különbséget tesz a *törvény megtartása* (3,10.12; 5,3) és a *törvény betöltése* (5,14) között. A keresztyéneknek nem arra kell törekedniük, hogy a törvényt megtartsák, hanem sokkal inkább arra, hogy a törvényt a szeretet által betöltsék. Westerholm megjegyzi, hogy Pál sosem beszél arról, hogy a keresztyének cselekszik (ποιεῖν) a törvényt, hanem hogy betöltik (πληροῦν) azt. A törvény megtartása annak a kötelessége, aki a törvény alatt, a törvény szolgátságában van és él. A törvény betöltése viszont Pál számára a keresztyén élet eredménye. A törvény betöltése tehát nem a keresztyén életvitel előírása, hanem annak eredményként való leírása. Ebből kiderül, hogy az apostol itt tulajdonképpen nem is a törvénnyel kíván foglalkozni, annak bármiféle megtartásával vagy leírásával, hanem elsődleges célja az, hogy a szeretet által munkálkodó hitet hangsúlyozza ki. Ez az a szeretet, amely válasz Krisztus szeretetére, és amely egy új létet fejez ki Krisztusban, amely motiválja a keresztyént egy etikai életre azzal az eredménnyel, hogy így beteljesedjék a törvény igazi értelme.¹⁹

Ezzel szemben Dunn²⁰ egy másik oldalról közelíti meg a problémát. Szerinte a baj az 5,3 félremagyarázásánál kezdődik. Mert aki ott úgy magyarázza a törvényt, mint a Tórát, a mózesi törvényeket, az 5,14-et is úgy látja, mint azt már fentebb említettük. Ez azonban Dunn szerint helytelen. Itt ugyanis nem a *teljes törvény* különböző értelmezéseiről van szó, nem is a *törvény megtartásáról* vagy *betöltéséről*, hanem a különböző *életstílusokról*, lévén az egyik, amelyet a törvényben lehet összefoglalni, a másikat pedig a felebarát szolgálatában. Egyesek számára a törvény volt az, ami meghatározta az életvitelüket, mások számára pedig a szeretet parancsa volt az, amely meghatározta a többi törvényt. Ez utóbbi esetben az összes törvény csak illusztrálja a szeretet parancsának a működését különböző helyzetekben. Ez persze mivel már nem egy egyszerű zsidó életvitel volt, ezért igényelte a Krisztus törvényét (6,2) és a Lélek érzékenységét.

Abban Dunn-nak igaza van, hogy a törvény megtartását Pál elfogadta, hiszen nem vetette azt el, csupán másként értelmezte már. Ez az új megvilágítás a Krisztusban testet öltött szeretet parancsolata volt. Éppen ezért Betz-nek is igaza van abban, hogy keresztyének

¹⁸ vö. Betz, H. D.: *Galatians*, 275.; Longenecker, R. N.: *Galatians*, 242.; Stephen Westerholm-ra Longenecker-nél történik utalás; Barclay, J. M. G.: *Obedying the Truth: A study of Paul's Ethics in Galatians*, T&T Clark, Edinburgh 1988, 139–141.

¹⁹ Longenecker, R. N.: *Galatians*, 243.

²⁰ Dunn, J. D. G.: *A Commentary on The Epistle to the Galatians*. In: *Black's New Testament Commentary*, A&C Black, London 1993, 289–291.

esetében a törvény megtartása már nem igazán megtartás, mert sok esetben nem szó szerint kell azt értelmezni, hanem inkább egyfajta betöltését viszi véghez a szeretet parancsolata által.

c) Harmadik kitétel – Gal 5,15

A harmadik intelem pedig egyenes ágú következménye a megelőzőnek. Azaz, aki betölti a szeretet parancsát, annak világos, hogy a Krisztusban kapott szabadság nem a felebarát ellen szól, hanem épp ellenkezőleg, azt védi és oltalmazza, annak segítségére igyekszik. Mindezt pedig szeretet által teszi meg. Nyilván kissé gúnyosan fogalmaz itt az apostol, mert olyan kifejezéseket használ, amelyek a maguk naturalisztikus képében enyhén szólva ironikusak.²¹ Pál ugyanis így fogalmaz: „Ha pedig egymást *marjátok* és *faljátok*, vigyázzatok: el ne *emésszétek* egymást!”

Betz és Mussner azonban másképp értelmezik ezt a verset. Bár véleményük szerint is Pál szóhasználata valóban szarkasztikus és hiperbolikus, mégis ők ezt a hirtelen váltást abban vélik felfedezni, hogy Pál ebben az ún. *támadó beszédében*²² éppen egy ellenpéldával akarja hangsúlyozni azt, hogy milyenek ne legyenek a galáciabeliek, ugyanis az efféle magaviselet a vad állatokéhoz hasonló, akik végül szétszedik és megölik egymást.²³

Az említett kitételek alapján magától adódik a kérdés: ezek szerint nem is beszélhetünk szabadságról a keresztyén ember életében, hanem inkább kötelességekről és azok teljesítéséről? Bár ezek az intelmek, etikai figyelmeztetések elvárásoknak is tekinthetők, Pál mégis úgy beszél róluk, mint a keresztyén szabadságnak *természetes velejáróiról*. Azaz a Krisztustól kapott szabadság, amely szeretetben megy végbe, egyedül csak szeretet által létezhet, valósulhat meg és működhet. A lényege épp abban van, hogy ezért nem az ember kell tegyen, hanem van valami, valaki, aki ezt megcselekszi a Krisztusban bízó emberben. Ennél fogva az elvárás és feladat, kötelesség és parancs immár csak gyümölcs, amelyet a Lélek, Isten Fiának Lelke terem meg abban, aki elfogadja ezt a szabadságot.

²¹ Longenecker, R. N.: *Galatians*, 243.

²² A támadó beszéd, ún. *diatribe*, népszerű előadásmód az erkölcsről, amely egy görög filozófus, író és prédikátor, Bion Boriszthenész stílusa volt. Kigúnyolt minden komoly bölcselkedést, szójáték és tréfa jellemezte. Pongyola nyelven írhatott, dialogikus formában. Nagy hatást gyakorolt a keresztyén istentisztelekre, prédikációra és a latin műfajú szatírára. Ld. Pecz V.: *Ókori Lexikon* I/1., Könyvértékesítő Vállalat, Budapest 1985, 321.

²³ Vö. Betz, H. D.: *Galatians*, 276.; Mußner, F.: *Der Galaterbrief*. In: *Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament*, Herder KG, Freiburg im Breisgau 1974, 373–374.

3. A szabadság valósága

Az 5,16–26-ból kiderül, hogy „Pál tisztában van azzal, hogy a Krisztusban hívő emberben sem halt meg véglegesen, és erejét sem veszítette el teljesen a *test*, az ember Istennel meghasonlott, megromlott természete.”²⁴ Így a hit által megigazult embernek is folyamatosan szembe kell néznie a test kívánságaival. A törvény nem jó megoldás az ember számára, éppen azért, mert így Isten kénytelen a törvény alapján igazságot szolgáltatni, ami pedig az emberre nézve csak átok lehet. Ezért Isten elküldte az ő Fiának Lelkét, hogy az ember számára kilátástalan helyzetben segítségére legyen. A Lélek által hitből (πνεύματι ἐκ πίστεως) megállhat (5,5) a hit által megújult ember az istenfiúság státuszában úgy, hogy a Lélek leveszi a benne bízók válláról a harc nyomasztó terhét. Ő lesz az, aki harcol a test ellen folyamatosan, annak érdekében, hogy a Krisztusban bízó ember megálljon a hit útján és folytatni tudja a szeretetben való szolgálatot.

Hogyan megy végbe a test és Lélek harca? Cserhádi szavaival élve: „a keresztyén életfolytatásra ez a harc a jellemző. Nem tökéletes, de nincs is a bűnnek kiszolgáltatva.”²⁵ Azonnal felmerül a kérdés, hogy miért nem tökéletes, végleges ez a harc? Miért nem végez a Lélek az ő hatalmas erejéből kifolyólag olyan munkát, amely által egyszer és mindenkorra leszámol a bűn felülkerekedésével? Megfogalmazott kérdésünkre a választ már érintettük. A hívő ember Isten előtt való megigazulása után is földi, bűnökkel megterhelt és beszennyezett testében kell élni. Nem szállhat ki abból a testből, amelybe beleszületett. Éppen ezért a harc, a vívódás elkerülhetetlen az ember szívében, lelkében. A harcnak tehát az ember nem passzív szemlélője, hanem aktív résztvevője. Sőt, mi több, a „*test* és *Lélek* bennünk ütközik össze, s a viadal tétje mi vagyunk”.²⁶

A harc akkor indul meg, amikor az ige meghallásából származó hit által a Lélek is kiárad a Krisztusban hívő életére. A test (σὰρξ) és Lélek (πνεῦμα) teljes mértékben egymásnak ellentétese. Míg a test arra törekszik, hogy a megváltott ember továbbra is önmagának tetsszen, és önmagának szerezzen örömet, addig a Lélek arra törekszik, hogy az Isten útjain járjon. Egyrészt ez a két külön világ egyidejűleg nem tud létezni, sem egymással kiegyezni. Mivel tehát két külön útról és két mozgósító erőről van szó, amelyek

²⁴ Cserhádi S.: *Pál apostolnak a Galáciabeliekhez írt levele*. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest 1982, 252.

²⁵ Uo. 253.

²⁶ Uo. 254.

egymással ellenkeznek, a galáciabeliek nincsenek abban a helyzetben, hogy azt tegyék, amit akarnak (5,17).²⁷

Az 5,16–25 egyértelműen kijelenti, hogy akik *a Lélek szerint járnak*, azokban *a Lélek megtermi a maga gyümölcsét* (5,22–23). Ezek olyan gyümölcsök, amelyek a szeretet által mennek végbe abban a szabadságban, amelyre Krisztus szabadította meg a benne hívőket. A Lélek lesz tehát az, aki szabadságban véghezviszi azokat a kötelességeket, amelyeket a szeretet parancsa diktál. Így válnak ezek a Lélek gyümölcsévé. Azért éli meg szabadságként a hívő ember azt az életformát, amelyben a Lélek szerint járhat, mert ő a Lélek áldásainak, cselekedeteinek „áldozata”, aki elszenvedti a gyümölcsöket.

Pál apostol a Galata-levélben egy új perspektívát kínál fel, ami a keresztyén etikát illeti, szemben a judaista etikával: a keresztyén erkölcs már nem a Tórára alapoz, hanem a Lélekre. Ettől kezdve már nem az erkölcsi magatartás vezet az Isten előtti megigazuláshoz, hanem éppen ellenkezőleg, a megigazulás maga után von egy bizonyos *ethoszt*: πνεύματι περιπατεῖτε – „Lélek szerint járjatok” (5,16). Ez a fajta erkölcs már nem az oka a megigazulásnak, hanem annak inkább következménye és gyümölcse.²⁸

Pál világosan fejti ki, hogy a Lélek és a test közötti harcra azért kerül sor, mivel a testi ember nem tudja azt tenni, amit akar (5,17). Ugyanis a test kívánságai a törvény fényében megítéltetnek, és így ennek vége az átok, amelyet az von magára, aki vétkezik. Ennél fogva – állapítja meg az apostol – azért kell a Krisztusban lévő embernek a Lélek vezetésére bíznia magát, mert így a Lélek képes lesz olyan dolgokat is véghezvinni az ő életében, amelyek ellen nincs törvény: a szeretet cselekedeteit. Ha ezeket teszi, akkor már nincs a törvény uralma alatt, azaz nem kell félnie a törvény igazságos ítéletétől. Mert a test cselekedetei nyilvánvalók, tehát világos az ember számára az, ami nem törvény szerinti, ami felett a törvény jogosan ítélezhet. A bűnkatalógus (5,19–21) éppen ezeket a cselekedeteket sorolja fel, ti. a test cselekedeteit. Így látszik majd meg a test cselekedetei szerinti élet és a Lélek követése közti különbség.

A Lélek követése ugyanis abban látszik meg, hogy olyan „cselekedeteink” vannak, mint a Lélek gyümölcse. De ez *gyümölcs*, amelyet a Lélek terem a keresztyén ember életében. A gyümölcs pedig kifejezésre juttatja, hogy az „eredmény” nem az ember erőfeszítésétől függ, hanem az a Lélek munkája. Ezért nem beszélhetünk a bűnkatalógus után egyfajta

²⁷ Matera, F. J.: *Galatians*. In: *Sacra Pagina Series*, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota 1992, 206.

²⁸ Mußner, F.: *Der Galaterbrief*, 365.

erénykatalógusról, mert ezek a cselekedetek nem a keresztyén ember által végrehajtott jócselekedetek, hanem a benne elvégzett, Lélek által megtermett gyümölcsök (5,22–23).

Adódik azonban a kérdés: vajon ebben a szabadságban a Lélek a maga erejéből és önkényesen cselekszik-e, teljesen helyettünk, tőlünk függetlenül, mintegy megbénítva akaratunkat? Bár a kérdés jogos, mégis megállapíthatjuk, hogy a felvetés így nem állja meg a helyét. Ha így lenne, fölöslegessé válna az apostol minden személyes és közvetlen intelme, hiába kérné a galáciabelieket arra, hogy járjanak a Lélek szerint, és semmiképpen se teljesítsék be (οὐ μὴ τελέσητε) a test kívánságát (5,16). Ha tehát a test kívánságában úgymond közreműködhet a testben élő ember, akkor minden bizonnyal a jó cselekvésében is szerepe van. Pál ezt a következőképpen fejti ki az 5,25-ben: „Ha Lélek szerint élünk, akkor járjunk is a Lélek szerint”. A Lélek szerint való járás pedig egy *következetes életforma*, amely a Lélekhez való igazodást, annak követését jelenti. Ebben van a keresztyén ember feladata.

Ebben a harcban szinte felfoghatatlan módon ötvözi az apostol a Lélek és az ember együttes munkáját. Ezért nem beszélhetünk a Lélek esetében egy minden eddigit lezáró és új kezdetet elindító harcról. Jól fejezi ki ezt az a három ige, amelyet a Lélekre alkalmaz az apostol, ti. „Lélek szerint járjatok” (5,16 – περιπατεῖτε), „a Lélek által vezettettek” (5,18 – ἄγεσθε, pass.) és „ha Lélek szerint élünk” (5,25 – ζῶμεν). Megemlítendő, hogy a 25. vers mintegy összegzésként a következőképpen zárja a test és Lélek közti különbségekről szóló perikópát: „Ha lélek szerint élünk, járjunk is a lélek szerint.” Ebben az apostol egy negyedik kifejezést is használ a galáciabeliek buzdítására. A στοιχῶμεν ige szintén az embert serkenti arra, hogy következetes legyen a Lélek szerinti járásban, éljen a Lélek vezetése alatt, igazodjon hozzá és kövesse azt.²⁹

Dunn úgy nevezi ezt az állapotot, hogy a hit általi megigazulás után ez a *megosztott, önmagával meghasonlott ember* életkorszaka. Az ember a korok átfedésében él, mindkettőben egyugyanazon időben. Egyszerre bűnös és megigazult. Krisztusban bízó emberként megkapta a Lelket, de ugyanakkor még mindig hústest (2,20). A Léleknek tehát harcolnia kell, és ennek a harcnak, ennek a kettős állapotnak van kitéve a megújult ember is (5,15): a harcnak a test és

²⁹ Bár a στοιχῶμεν ige jelentését a Magyar Bibliatársulat fordítása az *élni* igével adja vissza – ugyanúgy, mint a περιπατεῖτε-t a 16. versben –, meg kell említenünk, hogy a Károli fordítás ennél a pontnál merően eltér és hűen követi az eredeti szöveget, jól tükrözve a περιπατεῖτε és ζῶμεν közti különbséget. Továbbá a στοιχέω helyes jelentése igazodni, követni, következetesnek lenni, amit a Károli szintén pontosabban fordít a *járni* ige által. Vö. Arndt, W. – Danker, F. W. – Bauer, W.: *A Greek–English Lexicon of the New Testament and other early Christian Literature* (3rd ed.). University of Chicago Press, Chicago 2000, 946.

a Lélek között.³⁰ A harcban néhol a test, néhol pedig a Lélek kerekedik felül. A hitben élő ember feladata az, hogy kövesse a Lélek irányítását, törekedjen mindig a Lélek szerint járni. Az 5,17 záró sora világosan utal arra, hogy a Lélek a test ellen harcol azért, hogy megakadályozza a hívőt abban, hogy azt tegye, amit test szerint akar. A test és Lélek közötti harcnak a hívőre nézve az a következménye Dunn szerint, hogy egy *folyamatos gyötrődésnek* lesz kitéve, mivel a hívő a kettős vágyak állapotában találja magát.³¹

Ezzel szemben Gordon Fee teljesen másképp érvel. Szerinte Pál sehol sem jellemzi úgy a keresztyén életet, a Lélekben való életet, mint a test ellen folytatott folyamatos küzdelmet.³² Fee szerint a test és Lélek harcának a kérdése azok között merül fel, akik már hit által Krisztusban vannak. Pál arra figyelmezteti a galáciabeli gyülekezeteket, hogy a Lélek által valóban lehetséges az az élet, amelyre elhívtak. Nem mintha nem törődne a belső harccal, de – Fee szerint – itt a Galata-levélben az apostol célja az, hogy Isten emberei radikális alternatívát kínáljanak fel a körülöttük élőknek. Akik tehát Lélek szerint járnak, nem fogják rombolni a keresztyén közösséget. Fee megfogalmazásában Pál igazi realista, akinek elég az a megélt kegyelem és a megigazulás lehetősége, amelyet hitből a Lélek által kapott. Fontos, hogy a megigazult ember még mindig *testben él* – ezért még mindig tetten is érhető valamilyen bűnben (6,1) –, de nem *test szerint* él. Nem kell folyamatos bűnben élnie, de meg kell tapasztalja Isten bűnbocsánatát és kegyelmét. Mivel pedig még testben él, meg kell tanulnia a Lélek szerint járni.³³

Feenek valóban igaza van abban, hogy a folyamatos lelki gyötrődés, a szüntelen belső harc és vívódás annak a bizonyítéka, hogy a saját magunk által felállított mércének akarunk megfelelni, és kevésbé tudunk odafigyelni Isten kegyelmére és bocsánatára, Lelkének erejére és vezetésére. A hit által megigazult embernek a test és Lélek közötti harcában az a feladata, hogy igyekezzen ebben a megosztott állapotban úgy helytállni, hogy közben lelkileg mindig a Lélek vezetésére tekint, mint az egyetlen lehetséges erőforrásra, amely képes őt az *istenfiúság* irányába vezetni.

Mindeközben viszont erőteljesen jelen van az a kényszer is, hogy a test vágyait teljesítse. A Lélek tehát épp abban segít, hogy azt véghezvigye, amire az ember saját erejéből nem képes, mégpedig legyőzni a testet és érvényre juttatni a krisztusi törvényt, ami nem más,

³⁰ Dunn: „A divided man, a man of split loyalties.” In: Dunn, J. D. G.: *Jesus and the Spirit*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 1975, 312.

³¹ Dunn, J. D. G.: *Jesus and the Spirit*, 313.

³² Fee, G. D.: *Paul, the Spirit, and the People of God*, Hendrickson Publishers, Massachusetts 1996, 128.

³³ Vö. Uo. 135–138.

mint a szeretet által munkálkodó hit (5,6). Ez viszont nem az emberi erény győzelme, hanem a Szentléleknek az emberben elvégzett munkája. Ezt jelzi az is, hogy itt Pál a Lélek szót *dativusban* használja, ami a „cselekvőre” utal.³⁴ Ugyanakkor „ha enged a Lélek vezetésének, akkor a törvény uralma alóli szabadság, mint biztos következmény, együtt fog járni a Lélek által irányított étellel.”³⁵

Számunkra ezért az egyik legalapvetőbb kérdés az: *hogyan* járunk a Lélek szerint?

Tudjuk, hogy a Lélek tesz alkalmassá arra, hogy abban a szabadságban éljünk, amelyre Krisztus megszabadított. A Lélek gyümölcse pedig kifejezésre juttatja, hogy az „eredmény” nem az ember erőfeszítésétől függ, hanem az a Lélek munkája. A hívő felelőssége tehát abban van, hogy járjon következetesen a Lélek szerint. De hogyan lehetséges ez?

A válasz a test vágyainak leküzdésében van. Pál apostol a Lélek gyümölcseit nevezi a Lélek termésének, amelyre az ember, a maga testi erejéből nem képes. Viszont a test cselekedetei a test vágyai, azok felett pedig a test uralkodhat, mégpedig úgy, hogy nem cselekszi meg azokat. Persze ez nem azt jelenti, hogy a Lélek segítségére nincs szükség az akarat megvalósításában. Ellenkezőleg, hiszen a Lélek segítségével könnyebben megy a test cselekedeteiről való lemondás. Pál ott tesz különbséget, hogy a Lélek gyümölcse az ember bűnös természetéből adódóan nem kivitelezhető. A test cselekedetei ellenben sokfélék, és ő is többes számban használja a *cselekedetek* szót, nem úgy, mint a Lélek gyümölcseinél, amely egyes számban áll. A cselekedetek sokfélesége pedig megmagyarázza azt, hogy ezek külön-külön valósulnak meg, mindig a helyzettől függően. Az ember ezeket nem egyszerre teszi meg, mert ellenkeznek egymással. A Lélek gyümölcse viszont egy, amelynek külön megnyilvánulásai vannak. Így tehát a test cselekedeteinek kivitelezése függ egyfajta emberi tényezőtől, helyzettől, az emberi akarattól, miszerint enged egy bizonyos vágnak és véghezviszi azt, vagy sem. A test pedig csak a saját cselekedeteire képes. Azt akarja véghezvinni, és mindent megtesz ennek érdekében. A Lélek viszont épp ez ellen harcol. Ebben van a Lélek legnagyobb feladata, hogy harcoljon ezek ellen. A hívő pedig úgy tudja a Lelket követni, úgy tud a Lélek szerint járni, ha meglátja, felismeri azt a bizonyos cselekedetet, ami ellen a Lélek harcol. Ha ezt a Lélek által felfedezi – mert a Lélek rávezette arra –, akkor a Lélek segíthet abban, hogy a vágyat, érzést felismerve, az ellen tegyen az ő

³⁴ Balla Péter: *Pál apostol levele a Galáciabeliekhez*, Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest 2009, 215.

³⁵ Uo. 217.

segítségével. A Lélek pedig a test cselekedetei helyébe olyan gyümölcsöket terem, amelyre az ember önerőből nem képes.

Ez azt jelenti, hogy még a hívő ember is egyedül csak a Lélek által képes felismerni azokat a cselekedeteket, amelyek nem a Léleknek tulajdoníthatóak. Így tehát elmondhatjuk, hogy az egésznek a háttérében egy olyan folyamat figyelhető meg, amelynek az alanya egyedül és minden körülmény között csakis az Isten Lelke, aki vezet. A Lélek által való járás tehát felismerést jelent: felismerni a jó által a rosszat. A test cselekedeteit pedig a Lélek által kizárni. Azután pedig engedni kell, hogy a Lélek győzedelmeskedjen bennünk és elvégezze a maga gyümölcstermő munkáját.

Összegzés

A keresztyén szabadság egy létező és élhető valóság, amennyiben a hívő ember Isten Lelke szerint él. Ennek ellenére ma is rengeteg olyan norma, szabály, lelki rabság és megfelelési kényszer lehet és van úgy a társadalmi életben, mint a vallási regulák és hagyományok korlátai között, amelyek jelenléte miatt a keresztyén szabadság már sok esetben csupán puszta szó. A Galata-levélben is a *törvény* és *test* fogságáról olvasunk, amelyek olyan fogalmak, amiket ma már egyáltalán nem a lelki hitvilágunk oldaláról szemlélünk és értelmezünk. E korlátok következtében a folyamatos lelki gyötrődés, a szüntelen belső harc és vívódás annak a bizonyítéka, hogy a saját magunk által felállított mércének akarunk megfelelni, és kevésbé tudunk odafigyelni Isten kegyelmére és bocsánatára, Lelkének erejére és vezetésére.

Az eddig leírtak alapján a következő felismeréseket összegezzük:

1. Krisztus a törvénytől való szabadságra szabadított fel (5,1).
2. A Krisztus által elnyert szabadság lelki szabadság (5,5).
3. A lelki szabadság egy Krisztustól jövő ajándék, amely csak akkor és addig létezik, amíg az ember benne él abban.
4. A szabadság feladatként is adatott, amely nem más, mint maga a szabadság megőrzése.
5. Megőrzése Krisztus kegyelme és a Lélek munkája által lehetséges, amennyiben a hívők a „Lélek szerint járnak”, „vezeti őket a Lélek” és „követik a Lelket”.
6. A Lélek az, aki a szabadságban véghezviszi azokat a kötelességeket, amelyeket a szeretet parancsa diktál. Így válnak ezek a Lélek gyümölcsevő, a szabad hívő ember pedig a Lélek áldásainak, cselekedeteinek „áldozatává”.
7. A hívő felelőssége abban van, hogy járjon következetesen a Lélek szerint. Hogyan lehetséges ez? A Lélek által képes felismerni azokat a cselekedeteket, amelyek nem felelnek meg Krisztus törvényének, a szeretet parancsának.

Így Lélek által irányított élet valóban lehet szabad és a keresztyénség szabadság. Mégpedig szabadság a törvény uralma alól, szabadság a test vágyainak teljesítésétől, szabad attól a félelemtől, amit a törvény igazságos ítéletének jelenléte okoz, szabad a törvény kötelességeitől és parancsaitól, mert a Lélek kimunkál, véghezvisz és cselekszik.

Ez a Lélek szerint való járás azonban kizáró jellegű, mert ha bármi más vezet, akkor bukik a szabadság. A keresztyén szabadság tehát csakis a Lélekben, a Lélek által valósulhat

meg. A Lélek jelenléte azt jelenti, hogy felismerjük mindazt, ami nem felel meg a Krisztus törvényének, a szeretet által munkálkodó hitnek. Szabadság tehát létezik, a keresztyén szabadság igenis valóságos, életszerű és reális a Lélek által, a hit reménységében.

Irodalomjegyzék

1. Arndt, W. – Danker, F. W. – Bauer, W.: *A Greek–English Lexicon of the New Testament and other early Christian Literature* (3rd ed.). University of Chicago Press, Chicago 2000.
2. Balla Péter: *Pál apostol levele a Galáciabeliekhez*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest 2009.
3. Barclay, J. M. G.: *Obedying the Truth: A Study of Paul's Ethics in Galatians*. T&T Clark, Edinburgh 1988.
4. Betz, H. D.: *Galatians : A Commentary on Paul's Letter to the Churches in Galatia*. Hermeneia – A Critical and Historical Commentary on the Bible (3), Fortress Press, Philadelphia 1979.
5. Cserhádi S.: *Pál apostolnak a Galáciabeliekhez írt levele*. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest 1982.
6. Dunn, J. D. G.: *A Commentary on The Epistle to the Galatians*. Black's New Testament Commentary, A&C Black, London 1993.
7. Dunn, J. D. G.: *Jesus and the Spirit*. William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 1975.
8. Dunn, J. D. G.: *The Theology of Paul the Apostle*. William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 1998.
9. Dunn, J. D. G.: *The Theology of Paul's Letter to the Galatians*. Cambridge University Press, Cambridge 1993.
10. Fee, G. D.: *Paul, the Spirit, and the People of God*. Hendrickson Publishers, Massachusetts 1996.
11. Longenecker, B.: Galatians. In: *The Cambridge Companion to St Paul*, edited by Dunn, J. D. G., Cambridge University Press, Cambridge 2003.
12. Longenecker, R. N.: *Galatians*. Word Biblical Commentary (1990), Word, Incorporated, Dallas 2002.
13. Matera, F. J.: *Galatians*. Sacra Pagina Series, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota 1992.
14. Mußner, F.: *Der Galaterbrief*. Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament, Herder KG, Freiburg im Breisgau 1974.
15. Pecz V.: *Ókori Lexikon* I/1., Könyvtérképesítő Vállalat, Budapest 1985